

ONDERZOEKSVRAGEN EN ONDERZOEKSOPZET

In opdracht van de Federale Politie werd een onderzoek uitgevoerd waarin meerdere vragen werden gesteld en waarin het onderzoeksteam geprobeerd heeft deze vragen met meerdere onderzoeksmethoden te beantwoorden. Aan de bestelling van het onderzoek lagen twee met elkaar verbonden vragen ten grondslag: hoe kan de politie zich zo goed mogelijk informeren over het geweld in de samenleving, met inbegrip van de feiten die niet ter kennis van de politie gebracht worden en is het verschil tussen 'aangegeven' en 'niet aangegeven' geweld te wijten aan de tolerantie voor geweld in de bevolking of aan de afwijzing van de politie als geëigende manier om met geweldproblemen om te gaan. Het onderzoeksopzet om deze vragen te beantwoorden was drieledig: een literatuuronderzoek, een kwalitatief onderzoek en een kwantitatief proefonderzoek.

De vraag naar de kennis over niet aangegeven delicten is tezelfdertijd methodologisch en kwantitatief van aard. Het methodologisch aspect vraagt naar een evaluatie van de beschikbare onderzoeksstrategieën om sociaal ongewenste fenomenen te meten. Eenmaal dat de samenleving een deel van de verantwoordelijkheid opneemt voor de opvang van bepaalde problemen, getuigt het van een goed beleid om na te gaan in welke mate de maatschappelijke instellingen vat hebben op het probleem. Er komt dus een stuk van het probleem 'boven water', terwijl een ander gedeelte van het probleem 'onder water' blijft. Er komt een probleem zoals men het kent (de cliënten van de armoedebestrijding, de patiënten in de gezondheidszorg, de opvang van asielzoekers, de aangiften van geweld), en een probleem zoals men het niet kent (verdoken armoede, niet ontdekte ziekten en stoornissen, illegale inwoners, niet aangegeven geweld). Een eerste benadering in dit onderzoek is

dan ook om de methodologische benaderingen uit te spitten die bruikbaar zijn om 'niet gekende' misdaad te ontdekken. Daarvoor maakten we literatuurstudies van in hoofdzaak Europees onderzoek over geweld.

De vraag naar de betekenisgeving aan de discrepantie tussen aangegeven en niet aangegeven vormen van geweld heeft een belangrijke kwalitatieve component. Aangezien er geen inventaris bestaat van alle denkwijzen van mensen in de bevolking over geweld en over interventies bij geweld kan er niet zonder meer een kwantitatieve vragenbatterij worden opgesteld om de betekenissen van geweld te achterhalen. Het kwalitatief onderzoek heeft tot doel om de betekenissen die mensen toekennen aan geweldfenomenen te achterhalen, te inventariseren en te systematiseren. Tijdens het tweede deel van het onderzoek werden met een honderdtal mensen kwalitatieve onderzoeksgesprekken gevoerd in drie bewegingen: welke benamingen gebruikten ze voor concrete verhalen en foto's, welke ervaringen en voorstellingen hadden ze bij enkele misdaadcategorieën en hoe vonden ze dat er gereageerd moest worden op de problemen die met geweld te maken hadden.

Tenslotte werd er nagegaan of deze betere kwalitatieve kennis ook bruikbaar is voor kwantitatief onderzoek. Daarom werd een proefonderzoek uitgevoerd op een beperkte onderzoeksgroep om na te gaan of het mogelijk is om, vergeleken met eerder onderzoek zoals de veiligheidsmonitor, een betere beschrijving van het niet aangegeven geweld en een betere verklaring van het aangiftegedrag te maken. Het derde deel van het onderzoek was dus van kwantitatieve aard in de vorm van een proefonderzoek bij drie even grote steekproeven uit de volgende doelgroepen: jongeren, vrouwen, allochtonen. Omdat het om een beperkte onderzoeksgroep gaat (van 264 personen) moeten de resultaten met omzichtigheid gehanteerd worden.

In deze synthese brengen we de voornaamste bevindingen van de drie onderzoeksbewegingen. In het eerste deel van de synthese

geven we de methodologische antwoorden op de vraag naar hoeveel geweld mensen meemaken. Deze antwoorden zijn gebaseerd op de onderzoeksliteratuur en op het kwantitatief onderzoek. In het tweede deel geven we de resultaten van het kwantitatief onderzoek over de houding van de bevolking ten opzichte van de politie bij geweldproblemen: de meldingsneiging en het meldingsgedrag en we zoeken naar een verklaring vanuit de afstand tot de maatschappelijke instellingen. Tevens behandelen we de mate waarin de verwachtingen van de bevolking en de reacties van de politie met elkaar in overeenstemming zijn. In het derde deel geven we de resultaten van het kwantitatief onderzoek over de spreiding van de betekenissen van geweld en over de verbanden van deze culturele stromingen met de onderlinge relaties tussen mensen, met de geweldervaringen en met het meldingsgedrag. In het vierde en laatste deel van de synthese behandelen we op grond van het kwalitatief onderzoek en vanuit de invalshoek van de relatie tussen de politie en andere hulpverleners de kwesties van de slachtoffer- en daderbejegening enerzijds, van risicogroepen voor een 'verminderde afkeuring van geweld' anderzijds

DE LA MÉTHODE

EVOLUTIONS DE LA LITTÉRATURE SCIENTIFIQUE CONCERNANT LES CRIMES ET LES VIOLENCES

Le premier constat de notre parcours concernant la littérature scientifique étudiant les « violences » tant en criminologie que pour les sciences psychologiques et sociales, montre une considérable diversification ces dernières années. Une diversité concernant tant l'étude de la mesure des crimes (*crime victim survey*) et des violences (*violence victim survey*) au sein de la société, que du point de vue des méthodes, que de celui concernant l'appréhension de thématiques nouvelles.

Aux statistiques administratives de police et de justice, les enquêtes de victimation (ou *victimisation* pour la terminologie anglo-saxonne) ont ainsi apporté une information complémentaire indéniable. D'abord, sur le « chiffre noir », c'est-à-dire l'écart existant entre la criminalité réelle et la criminalité apparente. Ensuite, elles restent un outil performant pour toutes informations sur les victimes, leur profilage, en contribuant notamment au développement d'une 'victimologie'. Enfin, ces enquêtes permettent indéniablement de réaliser des comparaisons plus appropriées entre différents pays.

D'un autre côté, la recherche empirique s'est elle-même considérablement étoffée dans l'appréhension des violences. Celles à l'égard des femmes (violence conjugale, harcèlement sexuel, ...) mais également sur la maltraitance des enfants (violences intra familiales, pédophilie, etc.). Plus récemment, des recherches ont porté leur attention sur les violences à l'égard des personnes âgées ou encore, celles se produisant sur les lieux de travail (harcèlement moral ou *mobbing*).

Cette diversité des champs d'études ainsi appréhendée a favorisé aussi le développement d'une conceptualisation théorique. Nous avons ainsi proposé de la présenter regroupée sous trois dynamiques de recherches diversifiées. Une première mouvance au plus proche du culturalisme s'articule autour de la notion de la « personnalité de base ». Sous l'influence des réflexions néo-féministes, dans un contexte de rapport des sexes, la domination masculine renvoie à l'appréhension de l'homme violent, voire, des jeunes hommes violents. Une seconde orientation a été regroupée autour de l'approche « interactionniste », mais en insistant sur les développements récents de l'« actionnisme », où seul l'acte (violent) est pris en considération comme moteur de compréhension des violences. Enfin, un troisième regroupement

s'est effectué sous l'analyse « institutionnelle » dont l'important *corpus* des études sur la violence scolaire mais aussi policière. Ici encore, il faut noter un certain renouveau avec les apports récents d'une sociologie des organisations ... délinquantes, criminelles, etc.

Quelques soient les orientations prises, cette diversification d'approches a entraîné également une démultiplication des méthodes, et tout particulièrement, une plus grande ouverture aux techniques d'analyse qualitative. On recourt volontiers à l'observation participante pour l'étude des bandes de jeunes des quartiers défavorisés. On n'hésite nullement de recourir aux techniques du récit de vie pour les recherches de délinquance auto-révélee chez les jeunes. C'est une orientation sur laquelle il faut poursuivre (méthodo-) logiquement : l'analyse qualitative ne doit plus être la simple illustration des enquêtes quantitatives.

DES VARIABLES CULTURELLES DANS L'ANALYSE QUANTITATIVE

Un des apports de l'étude a été également d'introduire plusieurs variables culturelles dans notre démarche d'analyse quantitative. Des variables exprimant aux mieux les ''dires'' recueillis auprès des groupes ''femmes'', ''allochtones'' ou bien des ''jeunes'', ..., avec leurs sociabilités propres, leurs perceptions et leurs représentations à l'égard des violences sans prétendre pour autant constituer eux-mêmes des groupes homogènes. Aussi, ces variables peuvent-elles également apparaître comme disparates et peu ''mesurables'' pour une démarche comparatiste : on ne peut prétendre comparer des moyennes, des variances, etc., concernant des contenus aux signifiants différenciés selon les groupes.

Pourtant, en deçà des significations différenciées, les variables culturelles n'en restent pas moins ''comptabilisables''. Ce point permet de développer une démarche résolument ''constructiviste'', à savoir, constituer

de nouvelles variables permettant de mesurer l'inférence culturelle sans dépendre des spécificités des individus ou groupe d'individus. C'est ce que nous avons effectué en élaborant la variable des « sensibilités différentielles » mesurant le degré de désapprobation (ou d'approbation) vis-à-vis d'un item propre à l'un ou l'autre des groupes.

Il y a là plus qu'un simple changement de terminologie, dans la mesure où l'on voudra signifier, que les ''dires'' (concernant les violences) sont inséparables d'un contexte de production (le rejet des violences) mais aussi d'un contexte social et culturel (on distinguera ainsi les rejets ''sans équivoque'', ''moins (re-)marqué'', ''mitigé'' et ''non-dit'') trouvant leur propre interprétation dans chacun des sous-groupes.

DE WIJZE VAN BEVRAGEN VAN GEWELD

De wijze waarop geweld bevraagd wordt oefent een invloed uit op de rapportering van geweldervaringen. In bijna alle gevallen worden er in dit onderzoek meer geweldervaringen gerapporteerd dan in de Veiligheidsmonitor. Het face-to-face interview en het veel groter aantal items over geweld gericht tegen personen zijn hiervoor verantwoordelijk.

Wat de aard van het contact betreft leidt het direct contact van de onderzoeker met de interviewers en met de onderzoekssubjecten tot een grotere uitwisseling van informatie dan bij schriftelijke en telefonische enquêtes. De onderzoekers konden hun vragen beter formuleren omdat ze reeds veel kwalitatieve gesprekken over het onderwerp gevoerd hadden. Bij de onderzoekssubjecten speelt een rol dat ze niet moeten schrijven en dat er continu iemand beschikbaar is om niet-verbale aanmoedigingen te geven wanneer ze hun verhaal doen. Door de aard van de vragenlijst worden ze echter niet verplicht om hun verhaal te doen. Ook het contact tussen de

interviewers en de onderzoekers leidt tot een grotere informatie-uitwisseling, omdat interviewers ook graag over hun ervaringen willen en kunnen vertellen.

Wat de aard van de vragen betreft geldt over het algemeen dat er meer informatie wordt bekomen over een onderwerp waarover men meer vragen stelt. Deze algemene uitspraak kan aan de hand van de vergelijking van de Veiligheidsmonitor met dit onderzoek genuanceerd worden. We vonden drie tendensen. In de eerste plaats vonden we dat wanneer het geweld zeer specifiek en herkenbaar is, de wijze van vraagstelling weinig invloed uitoefent. Het typevoorbeeld hier zijn de inbraken. De bevraging in dit onderzoek telde slechts één item, de bevraging in de veiligheidsmonitor telt veel items, het aantal gerapporteerde inbraken ligt in beide onderzoeken ongeveer even hoog. In de tweede plaats vonden we dat items die gespecificeerd worden naar de inhoud een hoger 'dark number' oplevert dan een item gespecificeerd naar de vorm. Het is opvallend dat de Veiligheidsmonitor een veel hoger aantal bedreigingen bij jongeren detecteert dan in dit onderzoek het geval is. De Veiligheidsmonitor vroeg naar 'bedreigingen met lichamelijk geweld' en dit onderzoek vroeg naar 'mondelinge bedreigingen' en 'bedreigingen met een voorwerp of een wapen'. We denken dat de bevraging van de Veiligheidsmonitor hier de voorkeur verdient, omdat er gevraagd wordt naar de inhoud van de bedreigingen terwijl dit onderzoek de vorm van de bedreiging benadrukte. In de derde plaats konden we in het kwalitatief onderzoek vaststellen dat voor de geweldsoorten gericht tegen personen vaak andere termen gebruikt worden dan de begrippen 'fysiek geweld' en 'seksueel geweld'. Door in de kwantitatieve bevraging gebruik te maken van meer concreet geformuleerde handelingen en daarbij ook de onderzoekssubjecten te ontslaan van de noodzaak om de beslissing te nemen of ze iets als geweld zullen benoemen of niet wordt er in dit onderzoek een hoger percentage aan geweldervaringen bekomen. Voor deze ervaringen wordt in dit onderzoek een lager percentage meldingen bij de politie

bekomen. Beide fenomenen leiden tot een groter 'dark number' dan in de Veiligheidsmonitor. De kleine aantallen in het proefonderzoek maken een betrouwbare vergelijking van de meldingen soms onmogelijk.

HOUDINGEN EN GEDRAG TEN OPZICHTE VAN DE POLITIE

MELDINGSNEIGING EN MELDINGSGEDRAG

Om op kwantitatieve wijze een antwoord te formuleren op de vraag waarom mensen wel of niet naar de politie stappen om geweldfeiten te melden hebben we twee variabelen gebruikt: de meldingsneiging en het meldingsgedrag. Daarna hebben we gezocht naar kenmerken die de variatie in de meldingsneiging en het meldingsgedrag konden verklaren. Om de meldingsneiging te meten werd een schaal ontworpen, naar analogie met het ASE-model voor de verklaring van verschillen in gedrag aangaande gezondheidsrisico's. Voor meldingsgedrag hebben we bij de personen met geweldervaringen gedifferentieerd tussen zij die ooit en zij die nog nooit een dergelijk feit gemeld hebben. De schaal doorstond de betrouwbaarheidstest (Cronbach's alfa = .7330) en bleek inderdaad een goede voorspeller te zijn van het reële meldingsgedrag bij de politie. Een hoge score op de meldingsneigingsschaal hangt niet alleen op een zeer significante wijze (d.i. met $p < .01$) samen met het ooit al gecontacteerd hebben van de politie omtrent geweldervaringen, maar ook met andere variabelen, die we hier kort overlopen.

- Doelgroep in het onderzoek: de doelgroep vrouwen bleek een significant hogere meldingsneiging dan de jongeren en de allochtonen te hebben. (.012)
- Sekse: vrouwen blijken meer geneigd tot melden dan mannen. (.024)

- Opleidingsniveau: de trend is lineair hier: de hoogst opgeleiden kennen ook de hoogste meldingsneiging en de laagst opgeleiden de laagste.
- Sociaal-economisch statuut: bedienden scoren het hoogst op de schaal, arbeiders het laagst. Zelfstandigen nemen een tussenpositie in. (.059)
- Nationaliteit: Belgen zijn sneller geneigd tot melden dan niet-Belgen. (.066)
- Gepraat hebben met een hulpverlener over ervaren geweld hangt samen met een hoge meldingsneiging in vergelijking met wie niet naar de hulpverlener stapte n. a. v. geweldfeiten. (.039)

Naast deze zeer significante verbanden werden ook 'gewoon' significante verbanden (waarbij p zich tussen .01 en .05 situeert) gevonden tussen enerzijds meldingsneiging en anderzijds het behaald hebben van een diploma van de hoogste opleiding die men ooit volgde, het beroepsactief zijn, een hoog gezinsinkomen hebben, en het beschikken over een zekere graad van zelfvertrouwen. Eigenlijk zouden deze verbanden in omgekeerde zin moeten geformuleerd worden, nl. welke variabelen er samen hangen met een *lage* meldingsneiging, aangezien het in de relatie tussen deze groepen en de politie is dat er zich knelpunten situeren die o.a. hun weerslag hebben op het 'dark number'.

Er moet echter ook terdege over gewaakt worden dat deze resultaten zeker niet 'verabsoluteerd' worden, en wel om volgende redenen. Het gaat hier eerst en vooral om een momentopname; meldingsneiging is geen constant gegeven, maar een menselijk kenmerk dat dynamisch is en deel uitmaakt van een complexe en voortdurend interagerende samenleving en haar subgroepen. In deze zin is de meldingsneigingsschaal in onderhavig onderzoek dan ook eerder te zien als een eerste try-out van een nieuw meetinstrument. Verdere toepassingen in de toekomst zal een preciezer beeld kunnen opleveren van de meldingsneiging en haar evolutie (en desgevallend

mogelijkheden bieden tot verfijning van het meetinstrument). Steeds dient echter voor ogen gehouden te worden dat de gemeten waarden geen constanten zijn, evenmin als een thermometer elke dag dezelfde buitentemperaturen zou meten.

Een tweede reden om te waarschuwen tegen het objectiveren van de resultaten als tijdloze wetmatigheden, is het nuchtere feit dat we hier niet te maken hebben met een onderzoekspopulatie die representatief is voor de Belgische bevolking. De onderzoeksgroep bestaat uit drie specifieke doelgroepen die bewust gekozen werden om meer licht te werpen op hun specifieke omgang met geweld, aangifte en de politie.

Verder dient men ook goed voor ogen te houden dat de meldingsneiging niet hetzelfde is als het eigenlijke meldingsgedrag, dat gebonden is aan het hoe dan ook situaties en toevalsgebonden optreden van geweldfeiten. De meldingsneiging is een intrapersonaal gegeven (dat wel onderhevig is aan externe beïnvloeding!) dat een rol speelt bij het al dan niet tot stand komen van effectief meldingsgedrag. Daarnaast (of in samenspel daarmee) zijn er echter ook andere, situationele factoren die het meldingsgedrag beïnvloeden zoals contacten met anderen uit de eigen sociale omgeving of uit de brede hulpverleningswereld, of de aard en de sociale context van het geweld dat men meemaakt. De meeste van de eerder genoemde variabelen die zeer significant samenhangen met meldingsneiging, gaan ook samen met het reële meldingsgedrag in de zin van het ooit of nog nooit gecontacteerd hebben van de politie, maar dan wel op een iets minder significante manier met p tussen .01 en .066 (dit laatste en hoogste cijfer geldt voor nationaliteit). De enige uitzondering op dit vlak is de variabele opleidingsniveau: deze heeft geen enkel significant verband met het meldingsgedrag.

Dit laat voldoende zien dat de meldingsneigingsschaal een goede indicator is voor het (zo nodig) melding doen van feiten

bij de politie. De toepassingsmogelijkheden van de schaal liggen in het gebruik als een soort van 'barometer' doorheen tijd en / of doorheen sociaal of geografisch afgebakende groepen. Eveneens mogelijk is de toepassing als 'voor en na' - meetinstrument bij het voeren van acties of campagnes die de bevolking willen sensibiliseren voor een ander meldingsgedrag. Want het is ook duidelijk dat de meldingsneiging beter vatbaar is voor verandering en beïnvloeding dan de extrapersoonlijke variabelen zoals de aard van het geweld, de kenmerken van de dader of de sociale en tijds-ruimtelijke context.

AFSTAND TOT MAATSCHAPPELIJKE INSTITUTIES

De ondervraagden gaven voor een elftal maatschappelijke instituties aan of zij ze al dan niet nuttig vonden voor de eigen levensdoelen. De waarderingsrangschikking van de instituties die hieruit voortvloeide vertoont een duidelijke structuur. De vier koplopers - medische voorzieningen, sociale zekerheid, arbeidsmarkt en onderwijs - worden door meer dan 95% van de onderzoekspopulatie nuttig geacht. Men zou kunnen stellen dat dit basisvoorzieningen van een welvaartsstaat zijn. Op enige afstand van deze kopgroep volgt een drietal instituties die door 76 à 80% van de ondervraagden gewaardeerd worden: de media, de wetenschap en de politie. Daarna volgt het duo kunst / cultuur en het uitgaansleven die in 65 à 67 % van de gevallen nuttig gevonden worden. Tenslotte zijn er dan de eerder 'afgewezen' instituties, politiek en godsdienst, die allebei slechts bij 45% van de onderzoekspopulatie waardering konden losmaken. De politie als instituut is hier dus al bij al niet slecht gesitueerd.

Op uitgaansleven na vertoonden de waarderingscijfers van alle instituties een min of meer betekenisvolle samenhang met de meldingsneigingsscores. Zeer significant was daarbij de

samenhang tussen een hoge meldingsneiging en een waardering voor kunst en cultuur, wetenschap, en jawel: de politie. Een even significante samenhang tussen deze drie instituties (in iets mindere mate voor de wetenschap) en het meldingsgedrag werd eveneens vastgesteld. Omwille van deze significantie werd een clusteranalyse uitgevoerd met al de institutiewaarderingsvariabelen. Dit resulteerde in een segmentering van de ondervraagden in vier clusters of profielgroepen die als volgt te kenmerken zijn.

- Cluster 1 wordt gekenmerkt door een aanvaarding van alle genoemde instituties. We omschrijven deze groep dan ook als 'maximaal participerend'. Met 120 leden vormt zij het grootste segment van de onderzoekspopulatie.
- Cluster 4 vormt de meest geprofileerde tegenpool van cluster 1. Behalve de instituties die door alle groepen aanvaard worden (medische voorzieningen, arbeidsmarkt, onderwijs, sociale zekerheid en media), is de godsdienst de enige institutie die door deze groep gewaardeerd wordt, alle andere worden verworpen. We zullen deze cluster dan ook omschrijven als 'religieus-kritisch'. Met 48 leden is het de derde grootste groep.
- Cluster 2 lijkt wat op cluster 1 met dit verschil dat zij godsdienst en politiek niet nuttig acht. Wij typeren deze groep met 70 leden dan ook als 'areligieus en apolitiek' – al zou misschien ook de omschrijving 'hedonistisch' gebruikt kunnen worden.
- Cluster 3 tenslotte is met 25 leden de kleinste van de vier. Met de religieus-kritische groep heeft zij de verwerping van de politie (!) en van de amusementssector gemeen, maar contrasterend hiermee waardeert zij de 'intellectuele' instituties kunst, wetenschap en politiek, en moet zij niet weten van godsdienst. Deze cluster noemen we 'areligieus en kritisch'.

Zowel wat betreft meldingsneiging als meldingsgedrag is het de religieus-kritische groep die zich op zeer significante manier

onderscheidt van de andere profielgroepen door haar lage scores. Concluderend kan gesteld worden dat een grote afstand tot de maatschappelijke instituties – in de zin van het verwerpen of ontoegankelijk vinden van deze instituties – samenhangt met een grote afstand tot de politie. In deze optiek is de politie een institutie naast andere instituties. Het verband dat aangetroffen werd is niet lineair: het is pas als het aantal verworpen instituties een kritische drempel bereikt, dat meldingsneiging en –gedrag mee de diepte in duiken. Zelfs de ‘areligieus-kritische’ groep die toch ook niet zo op de politie gesteld zegt te zijn, situeert zich op hetzelfde hoge meldingsniveau als de ‘maximaal participerende’ en ‘areligieuze en apolitieke’ groepen.

Het beeld dat hier te voorschijn komt is dat van de groep(en) die eerder aan de rand van de samenleving staan die beduidend minder geneigd zijn om gebruik te maken van de politiediensten en er een eerder negatief beeld van hebben. Mede steunend op de bevindingen uit het kwalitatieve gedeelte van het onderzoek en de eerder besproken verbanden met identificatievariabelen, kunnen we deze groep(en) omschrijven als degenen waarvoor de basisbehoeften centraal staan in het leven: een inkomen hebben, desnoods een vervangingsinkomen, en doen wat nodig is om niet helemaal uit de boot te vallen: school lopen, werk proberen te vinden... Daarnaast zijn er de media als populair ontspanningsmiddel, en het geloof als houvast. Kunst en wetenschap is niet voor hen, maar voor de beter gestelden of de intellectuelen; het uitgaansleven en de amusementssector zijn te duur of te exclusief voor hen – liever zoeken ze niet-commerciële ontspanning in de eigen sociale kringen; de politiek heeft hen niets te bieden en wordt gewantrouwd. Het zijn de verschillende groepen die elk op hun eigen manier in mindere of meerdere mate kansarm zijn en hun eigen subculturele codes hebben, die het verst afstaan van de politie. Een toenadering zal van twee kanten moeten komen.

De combinatie van het concept meldingsneiging zoals gemeten door de ontworpen schaal, en een clusteranalyse op basis van het 'consumptiegedrag' van maatschappelijke instituties heeft in dit geval geresulteerd in een aantal relevante conclusies. In de toekomst zou dit soort analyses ook kunnen uitgebreid worden naar andere vormen van 'maatschappelijk consumptiegedrag' toe. Op die manier zou een soort typologie van leefstijlen in verband gebracht kunnen worden met houdingen tegenover de politie of met de meldingsneiging. Dit zou een gedetailleerder beeld kunnen opleveren van bepaalde groepen waarmee de politie zich in een moeilijkere verhouding bevindt, informatie die zeer bruikbaar is voor het voeren van zowel interne als externe sensibiliseringsacties.

VERWACHTINGEN NAAR DE POLITIE TOE

Wat betreft de reacties van de politie op meldingen stellen we soms spanningen en soms overeenkomsten vast tussen wat de ondervraagden wensen op dit vlak en de feitelijke reacties van de politie die zij rapporteren. De overeenkomsten liggen vooral in wat men een klantgericht onthaal zou kunnen noemen, dat de door de gebruikers gewenste richting uitgaat: het geloven van en luisteren naar het verhaal van de klager, zonder kritiek en ook zonder al te veel minimalisering van de ernst. De discrepanties liggen dan weer in het effectief met raad en daad bijstaan van de burger (ingrijpen en beschermen, adviseren, helpen om zelf iets te ondernemen) en in het plegen van overleg met de melder.

In dit verband kan het belang van een goede communicatie tussen de betrokken partijen nauwelijks overschat worden. We stelden eerder al vast dat het taalgebruik om bepaalde geweldfeiten te benoemen sterk kan verschillen. Ook in dit onderdeel aangaande gewenste reacties van de politie blijkt er een behoefte te bestaan aan overleg en goede raad, waartoe een goed wederzijds begrip en informatieuitwisseling essentieel

zijn. Ook wensen de ondervraagden een effectiever ingrijpen van de politie. In verband hiermee kunnen we refereren naar wat in de kwalitatieve interviews herhaaldelijk tot uiting kwam bij slachtoffers van inbraken: ondanks het feit dat de inbrekers niet gevat werden, uitten mensen zich vaak lovend over de aandacht die de agenten aan hen besteden. De politie kwam immers bij hen thuis ramen en deuren en geleden schade bekijken, stelde vragen over de inbraak en luisterde aandachtig naar hun verhalen, gaf hen tips over het beter beveiligen van hun eigendommen, enz... Ongetwijfeld zijn er al stappen gezet in verschillende politiekorpsen om de opvang van andere slachtoffers dan van inbraken even klantgericht en attent te maken, maar ongetwijfeld dient er ook nog een stuk verder gegaan te worden op deze weg.

MOTIEVEN OM DE POLITIE (NIET) TE CONTACTEREN

Als motief om de politie niet te contacteren in geval van geweldervaringen werd het onvoldoende ernstig vinden van de feiten het vaakst genoemd. Ook ongeloof in de goede wil of de capaciteiten van de politie worden vaak genoemd, evenals het feit dat men zelf het probleem 'opgelost' heeft; deze motieven passen stuk voor stuk in de culturele codes van groepen die zich eerder in marge van de samenleving situeren – wat uiteraard niet betekent dat zij daartoe beperkt zijn. Als motief om wel melding te doen staat trouwens op de tweede plaats in de rangorde het voldoende erg vinden van de feiten om ermee naar de politie te stappen. Dit wijst op het belang van de subjectieve beleving van de ernst van het geweld in de besluitvorming rond aangifte doen. Het meest voorkomende motief om melding te doen blijft echter de behoefte aan vergelding of toepassing van wettelijke sancties naar de dader toe.

PERSPECTIVES ' ' CULTURELLES' ' DE L' ÉTUDE

Le propre de cette étude a été de confronter également les individus et groupes d'individus à des ''dires'' (mise en situation, photographies, etc.) concernant les violences. Par cette démarche, la dimension ''culturelle'' s'est introduite dans notre enquête sur les violences, traitées tant comme phénomènes cognitifs que représentations sociales, suscitant tour à tour des évocations multiples tels des ''clichés'' mais aussi des prise de position.

Aussi, la recherche a-t-elle mis en avant des sensibilités différenciées et différentielles.

Différenciées entre groupes sociaux - le groupe ''femmes'' semble plus sensible à l'évocation des violences sexuelles, celui des ''allochtones'' aux thématiques du racisme, quant aux jeunes, l'estime de soi et les perceptions propres à la jeunesse, semblent prévaloir. Mais la recherche a également mis en avant l'importance des sensibilités différentielles. En d'autres termes, derrière une conception de valeurs communes largement partagées pour l'ensemble des groupes, à savoir, celle d'une désapprobation des violences - ce que nous avons nommé ''rejet'' -, se dévoilent des attitudes et des comportements se différenciant davantage dans l'intensité de ce rejet. C'est ce que nous avons nommé l' ''appréhension différentielle'' et dont nous avons traduit comme inférence des variables culturelles.

Aussi, avons-nous pu mettre en exergue quatre formes différentes de sensibilités à l'égard des ''dires'' concernant les violences. D'abord, un « rejet sans équivoque » où les sujets parlent en termes plus tranchés et plus affirmatifs. Il s'agit davantage des variables du groupe ''femmes'' se positionnant à l'encontre des violences sexuelles. Mais pas uniquement. On retrouve par ailleurs le rejet du recours à la violence par les ''allochtones'' et la thématique négationniste d'une violence juvénile auprès des ''jeunes''.

Un second regroupement a souligné une dynamique identique à la première mais moins prononcée dans sa désapprobation. Celle que nous avons désigné sous le terme d'un « rejet moins (re-)marqué ». Les variables des groupes ''allochtones'' et ''jeunes'' prédominent ici. Une analyse classificatoire nous montre pour le premier le poids des ''intégrateurs'' soucieux d'une reconnaissance de soi et qui marque la différence moins (re-)marquée. Pour les seconds, la classe des ''anti-institutionnels'' pourrait signifier cette différence en regardant les jeunes comme violents au regard des violences scolaires. Une troisième distribution s'est concrétisée comme un « rejet mitigé » ou les variables ''jeunes'' influent considérablement, valorisant l'estime de soi et l'agressivité dite nécessaire. Enfin, nous parlerons de « rejet non-dit » soit par déni, soit par méconnaissance, etc. On ne sais pas. On ne veut pas se prononcer. On retrouve ici les variables ''allochtones'' sur le questionnement du racisme et du rapport à la police – « *en tant qu'étranger, nous ne pouvons pas compter sur la police* » ; « *la police adopte souvent des attitudes racistes* ». Interrogation similaire au niveau des variables ''femmes'' concernant l'abus sexuel. L'analyse classificatoire nous dévoile ici la présence d'un petit groupe que nous avons étiqueté de ''révisionnistes''.

N'oublions pas que la notion de sensibilités différentielles est aussi une caractéristique de la personnalité de base qui, par l'enquête, est appréhendée au travers des ''conduites à risque'', mais également, par le degré d'intégration des personnes dans le tissu sociétal, ce que nous avons désigné comme ''proxémie'' (que celle-ci soit davantage familiale pour les groupes ''allochtones'' et ''femmes'', ou davantage conviviale pour les ''jeunes'' – ici, le rôle majeur des ami(e)s et du monde associatif).

Pour le rapport entre les risques de victimation et les perceptions subjectives des risques, il apparaît qu'une perception ''sans équivoque'' des violences est inversement significative des attitudes ''risquophiles''. En d'autres

termes, ceux qui se risquent à des attitudes tel le port d'armes, le fait de vouloir attaquer le premier, etc., sont incompatibles avec une vision de rejet sans équivoque des violences. Une politique de sensibilisation semble donc toujours jouer son rôle à bon escient. D'autres relations ont pu également être mis en évidence concernant la perméabilité ou non du milieu social où l'individu évolue. D'abord, une forte proxémie conviviale développe davantage une perception des ''non-dits'' à l'égard des violences – situation particulièrement identifiée au groupe ''jeunes'' – alors qu'une forte proxémie familiale renforce une perception plus mitigée, même si la signification est ici faible. Une conclusion prudente semble donc se dessiner ici : l'hétéronomie de l'individu pousse celui-ci à des perceptions plus mitigées à l'égard des violences, voire à se cantonner dans le ''non-dit'' (on ne parle pas de ça avec l'extérieur).

Enfin, certains autres points saillants sont également apparues quant à l'inférence des sensibilités différentielles à l'égard des violences vécues et du recours aux services de police. Dans la première configuration, les personnes ayant vécu une (ou plusieurs) violence(s) semblent davantage prédisposer pour une perception (un rejet, une désapprobation) des violences ''sans équivoque'' ou ''moins (re)marquée'' (tout particulièrement avec les situations des violences psychiques et des violences sexuelles). Quant à la seconde configuration, notre étude a pu souligner qu'une tendance de plus en plus prononcée vers des perceptions ''sans équivoque'' à l'égard des violences, inclinent à davantage porter plainte aux service de police.

Ce qu'il ressort clairement de l'ensemble de ces constats est d'avancer l'introduction des dimensions culturelles de certaines variables comme permettant, à maints égards, une meilleure compréhension des violences et surtout, la manière dont l'incident est vécu et négocié.

DE AANPAK VAN GEWELDPROBLEMEN

DE RELATIE TUSSEN DE POLITIE EN DE ANDERE HULPVERLENERS BIJ GEWELDPROBLEMEN

In dit onderdeel willen we ingaan op de aanpak van geweldproblemen zowel in curatief als in preventief opzicht. We beginnen met de curatieve aanpak. Het was één van de drie belangrijke uitgangspunten van het kwalitatief onderzoek om na te gaan wat mensen de geëigende reactie vinden bij geweldproblemen. Om de vragenlijst binnen aanvaardbare perken te houden is er in het kwantitatief onderzoek in hoofdzaak gevraagd naar de politie en slechts in geringer mate naar andere vormen van professionele en niet-professionele hulp.

Er is een consensus in de bevolking dat slachtoffers van geweld een goede opvang moeten krijgen en dat het mede (niet uitsluitend) de taak is van de politie om voor een goede slachtofferbejeging in te staan. In dit onderzoek wordt zowel in het kwalitatieve als in het kwantitatieve deel aangetoond dat er een positief verband is tussen alle vormen van hulpverlening en optreden bij geweldproblemen. Het is juist omdat mensen er zelf iets aan proberen te doen en er in hun eigen omgeving over praten dat ze ook meer gebruik maken van de professionele hulpverlening. In de professionele aanpak van geweldproblemen sluiten de politie en andere vormen van hulpverlening elkaar niet uit maar ze sluiten elkaar in: door naar de politie te gaan vinden mensen de weg naar de hulpverlening en vice versa. Deze bevinding zou er toe moeten leiden dat er een grotere betrokkenheid ontstaat tussen de verschillende vormen van professionele aanpak onderling als tussen professionele en niet-professionele vormen van hulp.

In het kwalitatief onderzoek bleken er bij de hulpverleners uit de medische en de psychosociale sectoren twee grote verzuchtingen ten aanzien van de politie. In de eerste plaats

hoorden we de verwachting dat de politie de relatie van de hulpverlener tot zijn cliënt(en) niet zou schaden. We hoorden deze opmerkingen uit de sector van de daderhulp (respect voor het beroepsgeheim van de hulpverlener), maar ook uit de sector van het jeugdwelzijnswerk en het straathoekwerk (de politie moet mij niet vragen om overtreeders aan te duiden). We hoorden ook de verwachting dat de politie zou zorgen voor een adequate bescherming van hulpverleners die tussenkomen bij geweldproblemen, vooral van hulpverleners uit de vrouwenhulpverlening en van medische urgentiediensten.

Wanneer geweldfenomenen in veel verschillende vormen worden beschreven, dan lijkt het ook redelijk dat mensen de geweld gebruiken ook verschillend behandeld worden in functie van de aard en de context van het geweld. Alhoewel veel slachtoffers van geweld een vorm van genoegdoening wensen en dat als een belangrijk motief zien om al of niet naar de politie te stappen, is een straf of boete voor de geweldplegers niet altijd de vorm van genoegdoening die slachtoffers wensen. Wanneer de geweldpleger een gezinslid is (partner, ouder, kind) of een andere goede bekende is het moeilijker om aangifte te doen en wenst men eerder een genezing dan een bestraffing van de geweldpleger. De daderbehandeling is in de bevolking nog altijd controversieel, maar er kan verwacht worden dat daderbehandeling en herstelbemiddeling geleidelijk ingeburgerd zullen geraken. Er zou veel meer informatie over daderbehandeling moeten zijn en een groter aanbod aan behandeling, ook voor meer soorten geweld.

Er is momenteel in de samenleving een tendens om sommige geweldproblemen in een niet-politioneel circuit aan te pakken, zoals bij geweld op het werk en geweld op school. Er is overleg nodig tussen alle betrokken maatschappelijke instanties om uit te maken of deze ontwikkeling ook wenselijk is voor geweldproblemen in gezinnen.

CULTUREN DIE DE AFWIJZING VAN GEWELD AFZWAKKEN

Wat de preventie van geweldproblemen betreft heeft het onderzoek een nieuw licht geworpen op de 'risicogroepen' voor geweldproblemen. Risicogroepen worden vaak afgebakend met identificatiekenmerken als leeftijd, sekse, nationaliteit of etnische afkomst, hetgeen licht tot stereotypering leidt en gemakkelijk als discriminerend aanvoeld wordt. Een andere manier om risicogroepen te definiëren in termen van psychosociale stressfactoren leidt omwille van de individualistische benadering gemakkelijk tot een psychopathologisering van de problematiek. In dit onderzoek blijkt een aanvullende benadering mogelijk, namelijk om sociale contexten aan te duiden waarin de confrontatie met geweld plaatsvindt en waarin de betekenis van deze ervaringen gevormd wordt. In het kwantitatief onderzoek bleek de afstand tot de maatschappelijke instellingen, het vormen van gesloten netwerken en een geringere afwijzing van het gebruik van geweld samen te hangen met geweldervaringen en/of met het minder inroepen van politionele hulp bij geweldproblemen. De gegevens van het kwalitatief onderzoek laten toe om de 'geringere afwijzing van het gebruik van geweld beter te schrijven: er vallen een algemeen thema en 4 specifieke thema's te onderkennen.

Het algemeen thema betreft de veel voorkomende manieren waarop het gebruik van geweld in de samenleving gelegitimeerd wordt. Over het algemeen wordt het gebruik van geweld door de bevolking afgekeurd. Maar er komt wel geweld voor. Mensen maken daarom redeneringen die het voorkomen van het onwenselijke een plaats geven. Een vorm van redenering is het legitimeren van het gebruik van geweld: als er toch geweld gebruikt wordt terwijl het niet mag, dan moet er wel een goede reden voor zijn. In de hulpverlening aan geweldplegers noemt men deze redeneringen een 'cognitieve distortie', in de hulpverlening aan slachtoffers van geweld noemt men deze redeneringen een 'overlevingsstrategie'. In het kwalitatief

onderzoek bleken deze redeneringen in veel verschillende vormen voor te komen. Alhoewel deze denkwijzen het gevolg zijn van de afkeuring van geweld kunnen ze er wel toe leiden dat de barrières om geweld te gebruiken verzwakken.

In de specifieke culturele thema's komt aan het licht dat er verschillende culturele stromingen aanwezig zijn die leiden tot een grotere aanvaarding van geweld. Onze gesprekspartners uit het kwalitatief onderzoek hebben vier dergelijke culturele thema's geïdentificeerd. Deze gesprekspartners waren meestal tewerkgesteld in de hulpverlening of het welzijnswerk ten behoeve van de doelgroepen uit het onderzoek.

Een eerste thema heeft te maken met een geringere afwijzing van diefstal en zou als een cultuur van deprivatie benoemd kunnen worden. Hier aanvaarden mensen wel het belang van de materiële welvaart in onze samenleving, maar ze achten zich niet in staat om op korte termijn en met legale middelen deze welvaart voor zichzelf en hun kinderen te verwerven. Dit leidt tot een andere houding ten opzichte van eigendom en eigendomsrecht. Men geeft zichzelf het recht op wat men niet heeft en stelen wordt het zich iets toe-eigenen waarvan men vindt dat men het had moeten hebben.

Een tweede thema draait rond de openbare plaats waar voor sommigen een belangrijk deel van het leven zich afspeelt, aan te duiden als een straatcultuur. Hier vinden mensen het belangrijk om bij een groep te behoren, om mee te doen en om in de groep een zichtbare identiteit te hebben. Dit groepsgevoel wordt niet onderhouden door als individu op bezoek te gaan bij een ander individu, maar door samen met anderen gebruik te maken van een publieke ruimte. Positieve waarden zijn solidariteit met de groep en zelf problemen oplossen, desnoods met geweld. Contact met de politie en hulp zoeken worden gemakkelijk aanvoeld als verraad aan de eigen groep.

Een derde thema wortelt in de ervaringen van discriminatie, leidend tot een cultuur van sociale uitsluiting. Hier hebben mensen het gevoel dat ze in oppositie staan, dat ze afgewezen worden in belangrijke sociale contexten en dat ze daarom zelf ook maatschappelijke instellingen moeten afwijzen. Het gebrek aan werk creëert verveling, verveling creëert spanning en frustratie en een behoefte aan deze spanningen af te reageren, waarvoor dan weer een uitlaatklep nodig is.

Een laatste thema tenslotte betreft een cultuur van macht en eergevoel, waarin vooral jonge mannen willen bewijzen dat ze sterk en stoer zijn, dat ze zich kunnen affirmeren: 'hier sta ik'. De levensstijl is fysiek, er is een grote behoefte aan lichaamsbeweging en actie, lichamelijke confrontaties lopen gemakkelijk uit de hand.

Geen enkele maatschappelijke groep heeft het monopolie op deze 'verminderde afkeuring voor geweld', maar het is wel mogelijk dat in sommige woongebieden meerdere van deze culturele stromingen aanwezig zijn die elkaar kunnen versterken. In de omgang met deze 'culturele minderheden op vlak van geweld' adviseren de hulpverleners een grote mate van respect voor de positieve waarden, zoals solidariteit, zelfredzaamheid en moed, die in deze culturen aanwezig zijn. De onderzoekers vinden dat het een taak is voor de maatschappelijke instellingen – waaronder de wetenschap en de politie – om het beeld van de homogene samenleving te overstijgen en de afstand tot de maatschappelijke instituties te verkleinen.